

forblev i København, søgte forbindelse med de fremmede magters gesandter og naturligvis bestræbte sig for at påvirke disse i slesvig-holstensk retning. Skulde der virkelig under sådanne omstændigheder være noget som helst dadelværdigt i, at man fra dansk national side ønskede, at greven fik gjort begribeligt, at man ikke længere ønskede hans nærværelse? Jeg fatter i hvert fald ikke, at der her er noget, som vi helst bør skjule.

De kritiske bemærkninger, som i det foregående er fremsat over for L.s afhandling, har ikke kunnet medtage alle de punkter, hvor kritik efter mit skøn er tiltrængt. De får imidlertid være nok som vidnesbyrd om den indstilling, der råder i L.s arbejde, og om de svagheder, der hæfter ved det, når han bevæger sig væk fra fremstillingen af de diplomatiske forhandlinger. Medens hans arbejde her — og de diplomatiske forhandlinger er tyngdepunktet i afhandlingen — sikkert må betragtes som et betydningsfuldt fremskridt for forskningen, vil hans indstilling og bedømmelser formentlig kun hæmme bestræbelserne for at se objektivt og forstående på den tids skarpe brydninger, bestræbelser, der må ligge såvel danske som slesvig-holstenske historikere på sinde.

Holger Hjelholt.

Johan Plesner: L'Émigration de la campagne à la ville libre de Florence au XIIIe siècle, Kbh. 1934.

Som bekendt gaar den hævdevundne Opfattelse af Toscanas Udvikling i Højmiddelalderen ud fra, at det merkantile Bourgeois i Firenze til Grundstamme havde afhængige Bønder fra Omegnen, der var flygtede til Byen for at undgaa Feudalherrernes og Kirkens Aag. Senere, da de havde vundet Frihed og Rigdom, hævdede de sig paa deres gamle Herrer ved at fordrive dem fra deres Adelsborge og bemægtige sig deres Jordejendomme. Efter først at være bleven tvunget til at tage Ophold i Byen, blev Adelen senere kastet ud herfra i Landflygtighed.

Denne Betragtning, der ligger til Grund for Hovedværket om Firenze af R. Davidsohn, er i de senere Aar blevet alvorligt rokket af de to Historikere, der staar som Plesners Forgængere. Nicola Ottokar har peget paa, at den italienske Stad i Middelalderen bevarede en Arv fra Oldtiden og virkede som et Attraktionscentrum for Overklasserne i det omliggende Land; den mindede overhovedet mere om Oldtidens »civitas« end om dennes »urbs«. »Grundejere og Lensmænd fra »Contadoen« lever i Byen

og deltager ofte i dens økonomiske Liv; omvendt har de mere borgerlige Elementer, i hvert Fald de rigere og mere fremtrædende, ogsaa en Fod i »Contadoen«, hvor de har Besiddelser eller sidder inde med Jorder og Rettigheder under forskellige Retstitler, f. Eks. som Lensmænd.« Derfor er ifølge Ottokar den italienske Kommune allerede fra sin første Fase en aristokratisk Institution.

Fedor Schneider havde allerede forud for Ottokar paavist, at det italienske »castello« — hvorfra Indvandringen til Stæderne foregik — ikke, som hidtil antaget, altid behøver at betyde »Borg«, men at de Kasteller, der opstod mellem Aar 1000 og 1300, til Dels var befæstede Flækker, oprettede i offentligt Øjemed paa Kejserens Bud. Dog mente endnu Schneider, at Hovedmassen af Kastellerne var egentlige Adelsborge.

Det er i Fortsættelse af disse to Forskere, Plesner arbejder. Han har i flere Aar studeret i Firenze og dens Omegn. Foruden at sætte sig ind i den omfangsrige Litteratur om Emnet har han gennemarbejdet betydningsfulde Aktstykkksamlinger i det florentinske Statsarkiv — navnlig stammende fra Pasignanoklostret og fra Landsognet Giogole; og ved et Studium af Terrænet med dets bevarede Levninger har han suppleret og rektificeret det Billede, som dannede sig for ham gennem de litterære Kilder. Maalbevidst har han afgrænset sit Emne til at omfatte det Problem, som hans Forgængere havde ladet ligge: Indvandringen til Firenze, saaledes som den formede sig fra et »Kastel« og fra et aabent Landsogn, idet han slutter, at Forholdene maa have været analoge i de andre Lokalteter, som vi ikke længer kan studere gennem et saa udtømmende Arkivmateriale.

Forfatterens første Resultat er, at ogsaa de Kasteller, som Schneider endnu opfattede som »adliche Wohnburgen«, i hvert Fald naar Talen er om Toscana, i Virkeligheden er befæstede Flækker, hvis Besiddere var kejserlige Lensmænd, ikke Borgherrer med privat Ejendomsret til Grunden. Befolkningen i alle disse Kasteller har privat- og ejendomsretligt været meget forskelligt stillet, men de maa betegnes som bestaaende af Frimænd, der som oftest ejede ikke blot deres Huse, men ogsaa havde Del i Kastellernes Mure. »Castellum« og »castrum« er derfor oprindelig identiske Begreber; en anden Sag er det, at vi i senere Tid møder Vulgærformen »cassarum« om den Adelsborg, der tidt havde opslugt det tidligere Kastels Huse i sig. En saadan virkelig Adelsborg kaldtes ogsaa »rocca« eller »arx«.

Der ligger i denne Bestemmelse af »Castellum« som en Flække, ikke som en Borg, utvivlsomt en vigtig videnskabelig Nyvinding. Bevismaterialet kunde let have været forøget med en Mængde

(trykte) Kejserbreve fra første Halvdel af d. 12te Aarhundrede¹, som viser, at det samme var Tilfældet uden for Toscana, f. Eks. i Veronaegnen. I alle disse Breve jevnstilles »civitates« og »castella«, saa at det aabenbart i begge Tilfælde drejer sig om bymæssige Bebyggelser. En anden Sag er det, at Ordet »castrum« i de samme Breve synes at bruges i en forskellig Betydning, i hvert Fald naar man kommer til Øst- og Syditalien. I Kejsers Lothars Bekræftelsesbrev for Klostret Monte Cassino bruges saaledes »castrum« afvekslende med »rocca« eller »petra« om en Mængde Lokalteter i Abruzzerne, Spoleto, Apulien og Calabrien, saa at der her aabenbart er Tale om virkelige Borge, sagtens stammende fra de tidligere Grænsekampe mellem Byzantinerne og Longobarderne.

»Castrum« og »Castellum« er altsaa aabenbart forskellige Begreber. Men vigtigere er det at klare, hvad der egentlig ligger i den sidste Betegnelse. Plesner har (S. 34) forsøgt en Definition, der lyder temmelig vag: »Man kan ikke tænke sig et Kastel, som ikke var uløseligt forbundet med Jurisdiktionen over et Distrikt, f. Eks. Rettigheder over dets offentlige Domæner, Vandløb, udyrket Jord, Græsgange o. s. v.« Bedre end at »tænke sig« eller »ikke tænke sig« Begrebet, er det dog at prøve, om der ikke lader sig udlæse noget af Dokumenterne, og det viser sig da, at de heller ikke her lader os i Stikken. Af Henrik IV.s Privilegier for Pisa 1081² ses det saaledes, at der her paa Landet (comitatus = det senere contado), som i alle Henseender var afhængigt af »Civitas«, fandtes to Kategorier af Bebyggelse: 1) »Castella«, hvis Beboere (homines) ydede en Naturalafgift (fodrum), »ligesom paa Markgrev Ugos Tid«, og 2) »Villae«, som ikke betalte denne Afgift, men til Gengæld ikke maatte holde Marked, undtagen naar de allerede paa Markgrev Ugos Tid havde haft Ret dertil. Begge Arter af Bebyggelse havde til Lovgivning en Repræsentation, bestaaende af tre »Seniores«, som var »meliores homines«. Kastellerne er altsaa ikke alene de befæstede Flækker, beboede af Lensmænd; de er ogsaa de eneste Steder uden for »Civitas«, hvor Handel maa drives. Ved Siden af dem findes de ubefæstede »Villae«, rene Landsbyer eller Enestegaarde³.

Disse Bemærkninger gør intet Skaar i Forfatterens Hovedresultat, at Kastelet normalt er den lille provinsielle By i Modsæt-

¹ Die Urkunden d. deutschen Könige und Kaiser. VIII (1927) i Mon. Germ.

² Muratori: Antiqu. Ital. (1741). IV, 20.

³ Om Rigsklostret Monte Cassino hedder det: »Abbas singula monasterii *Castella* muris in giro muravit ibique rusticos, qui hactenus *in villis* habitaverint, manere constituit«.

ning til Hovedstaden, »Civitas«. Man kan vel have svært ved at tro, at Toscana ikke ved Siden af disse Kasteller skulde have haft et vist Antal Adelsborge. Men i hvert Fald har Forfatteren bevist, at den fremherskende Type er Kastelet, og Forholdene inden for dette skildres herefter i 2det og 3dje Kapitel. Det dokumenteres, hvor forskellig de enkelte Beboeres Retsstilling kunde være¹, uden at man derfor kan betegne nogle i Modsætning til andre som »ufrie«. Særlig Fortjeneste har Plesner her ved at have godtgjort, hvor grundforskellig Borgernes Stilling kunde være person- og ejendomsretligt, og hvor let man vilde gribe fejl, hvis man fristedes til at bestemme denne Stilling ud fra deres Optræden i en bestemt Situation, hvor det f. Eks. blev af økonomisk Betydning for dem at betegne sig selv som afhængige. Det er derfor nødvendigt at følge den enkelte Borger gennem hele hans Liv for at blive klar over hans virkelige Stilling ved at se hans Optræden i en Række forskellige Situationer. Ja, han maa, for at man kan naa til fuldkommen Klarhed, indføres i sin Slægt, og Plesner har da ogsaa opstillet en Række Stamtavler over de vigtigste Slægter i Pasignano og i Giogole. Disse Stamtavler bygger paa et meget spredt og vanskeligt tilgængeligt Arkivstof.

Efter særlig at have studeret Befolkningssammensætningen i Pasignano — fordi dettes Arkiv er det bedst bevarede af alle Kastellers — paaviser Forfatteren i 4de Kap., at herfra (som fra de andre Flækker?) flyttede Flertallet af Jordejerne under Højmiddelalderen til Firenze, men vedblev samtidig at være Herrer over deres gamle Ejendomme. Her er ikke Tale om en »Flugt af stavnsbundne Bønder, hvem Byens Luft gør fri«; tværtimod, det er først de mest velstaaende, derefter de mere velstaaende, der forlægger Residenserne. Den Indvandring af Adelen til Firenze, der af tidligere Forskere opfattedes som foregaaet senere og da som en Virkning af Borgernes Erobring af »Contadoen«, betegner i Virkeligheden det primære Trin. Eller med andre Ord: Firences Storborgere er netop identiske med disse indvandrede Adelsmænd og Grundejere.

At Forholdene var analoge i et aabent Landsogn, vises endelig i 5te Kap. ved Gennemgang af Notarprotokoller, stammende fra Notaren Ser Tano fra Sognet Giogole. Ogsaa de herfra indvandrede florentinske »cittadini« vedblev paa det nøjeste at føle sig knyttede til den fædrene Jord, selv om denne efterhaanden

¹ Med Urette sættes dog S. 35 *livello* lig med *emphyteusis*. Det første er en Forpagtning paa 29 Aar; det sidste en arvelig og afhændelig Forpagtning, dog i sidste Fald med Indløsningsret for Ejeren.

forpagtedes ud. »Det er ikke helt faa Florentinere, der den Dag i Dag ejer den Jord, deres Forfædre sad paa før Aar 1300« (S. 210).

Man kan nok nære sine Tvivl om, hvorvidt Ottokars Værker, hvorpaa Plesner først og fremmest bygger, i den Grad, som han antager, skulde betegne et videnskabeligt Gennembrud, thi allerede 1909 understregede Ernst Mayer i sin »Ital. Verfassungsgeschichte«, at lige fra Romertiden var Territorierne i Italien i den nøjeste Afhængighed af »Civitas« baade i statslig og i kommunal Henseende, og det følgende Aar 1910 tegnede Alfr. Hessel i sin Bolognas Historie mellem 1116 og 1280 et Billede af Byens Udvikling, der paa det nøjeste svarer til det, som Ottokar senere udkaster for Firenze. Omvendt synes Plesner ikke altid at være helt retfærdig over for sin fjernere Forgænger Davidsohn (se saaledes Bemærkningerne om Skovarealet S. 16 og Naturretten S. 118). Mere Grund havde der for ham været til at kritisere de sammenlagte Tal paa Kasteller i Firences Contado, som Plesner S. 2 overtager fra Davidsohn, thi da de kun bygger paa den Tilfældighed, om et Kastel nævnes i et bevaret Dokument eller ikke, er det klart, at der kun kan tillægges dem en meget begrænset Værdi.

Mere Vægt har dog de Betæneligheder, som maa rejse sig fra, at Afhandlingen er opbygget paa en saa snæver Basis. At tage Pasignano som Typen paa et florentinsk Castello (S. 71), synes lidt træffende, thi selv om Klostret maaske sad inde med samme Rettigheder som den adelige Grundlægger af et Kastel, kan Forholdet mellem Herre og Undersaatter have formet sig ganske forskelligt inden for disse to Kategorier. Det er i saa Henseende nok at pege paa den Forskel, der naturligt maatte ligge i Militærpligten. Og at bygge Undersøgelsen paa Pasignano og Giogole alene, er farligt, naar man betænker, hvor differentieret Middelalderens Samfund var i Sammenligning med Nutidens. Der blev endvidere under den mundtlige Forsvarshandling for Dr. Plesners Bog fra anden Side peget paa den mærkelige Omstændighed, at de Indvandrere, som vi ud fra denne kan følge, netop ikke gik op i de store Købmænds Klasse, men snarere vendte sig til den studerende Stand. De er altsaa ikke noget godt Bevis for Thesen, at Storkøbmændene kom fra Landadelens Rækker. Saaledes kan der rejses visse Betæneligheder mod de Følgeslutninger, som Forfatteren har draget af sine Studier. Men skulde det ogsaa ved videre Forskning vise sig, at det af ham fremdragne Stof ikke er saa typisk for den almindelige Udvikling, som han selv tror, vil Studierne derover dog altid hævde deres Betydning ved at have slaaet Fødderne bort under Almengyldigheden af Davidsohns Opfattelse.

Endelig skal der peges paa, at vi jo ikke véd synderligt om

Forholdene i de ubefæstede »villae«, der ved Siden af Kastellerne prægede det toscanske Landskab. De til Firenze indvandrede store Godsejere har formodentlig — ligesom Alfr. Hessel har godtgjort det for Bolognas Vedkommende — delvis ladet deres Jord dyrke af afhængige »coloni«. At der foreligger et Problem i disse »coloni«s videre Skæbne, er tydeligt, thi kun en Del af Storkøbmændsklassen er bleven rekruteret fra indvandrede Adelsmænd. Men at føre Bevis for eller imod, at en anden Del af Købmændene kan stamme fra de jevneste Lag af Bondestanden, er mer end vanskeligt. Vi har jo ikke en Gang Sikkerhed for, at »coloni« ikke kan være flyttet til en anden »civitas« end den, der dannede Centrum for deres egen »Contado«.

Paa en Del Punkter kan man saaledes fristes til at foretage en Begrænsning af de af Forfatteren fremsatte Forskningsresultater og til at ønske, at Begrebsdannelserne havde været dybere og klarere. Værre er dog de Anker, som kan fremsættes mod Bogens ydre Form. Forfatteren mangler aabenbart Kendskab til videnskabelig Bogteknik; Leddelingen er mangelfuld; der mangler Sideoverskrifter, Indholdsfortegnelse og Register; Omslagsbilledet er — uden at der gøres opmærksom derpaa — hakket i Stykker; Kortet er daarligt (mangler bl. a. de S. 53 nævnte Lokalteter Paterno og Montegrossoli) og spænder over et altfor lille Omraade. Ogsaa over selve Teksten er der adskilligt at anke; Terminologien er saaledes ikke fast (»Arnebøgerne« kaldes S. 68 »livres de foyers« eller »registres de foyers«, S. 73 »livres des feux« og S. 129 »listes des feux«); der er mange Trykfejl og Fejl i Bogtitlerne og i de latinske Citater. Men det værste er, at den franske Oversættelse, hvori Bogen alene er offentliggjort, er saa slem, at den undertiden er ligefrem uforstaaelig. Det er ikke alle, der er saa heldige som Undertegnede, at han kunde have den danske Originaltekst ved Siden og i Tvivlsmaal søge dertil¹.

Og dog, hvorledes er det muligt at vredes paa en Forfatter, der forsker og skriver med en saadan Kraft og Energi, at den ogsaa bryder ud i hans livfulde Stil. Eksemplerne herpaa er mange; saaledes S. 112 f.: »Landadel, der tæmmes af Borgerhæren? Nej, store Lovbrydere, der straffes af det Samfund, de selv tilhører«. — »Var det Historiebøgernes tæmmede og ødelagte Landadelsmænd? Nej, det var højtstillede Medlemmer af Bystaten, dens Støtter i Faren.« Det er en Bog, der baade i Indhold og Form er særpræget og gennemstraalet af Aand. Skal man nærmere bestemme den intellektuelt, vil man først og fremmest pege paa dens Forfatters

¹ Hvorfor betegnes S. VII den økonomiske juridiske Skole som »une discipline philosophique«? Mere nærliggende vilde vel »scientifique« være.

Evne til at se. Inspireret af Lorenzettis store Billede i Siena (se Omslaget) gaar Sagforholdet med et Slag op for ham, og under Studier i Marken og i Arkiverne forfølges derpaa Sporet. Det er denne Evne til at forbinde forskellige Hjælpevidenskaber med Historien, en Slags »de forenede Vaabens Taktik«, der bringer Sejren. Men den skyldes ogsaa Evnen til at spørge, saa at Problemerne belyses fra en Række forskellige Sider. Endelig viser denne Studie, ligesom Forfatterens tidligere (over den sønderjydske Stænderforsamling i 1850-erne og over florentinsk økonomisk Historie) hans Evne til hurtigt at orientere sig paa nye Studiefelter og til at gribe det centrale. Hans Produktion vidner om betydelig aandelig Rigdom, og i Noterne til »L'émigration de la campagne« loves der jo ogsaa en Række nye Arbejder, behandlende beslægtede Emner.

Disputatsen bygger paa Nicola Ottokar, men paa samme Maade som Kr. Erslev i sin Disputats (»Konge og Lensmand«) drog Konsekvenserne af det nye Syn, som C. Paludan Müller gennem Fundet af Johan Peins Brev havde faaet paa Begivenhederne i August—Oktober 1536. Det er desværre kun sjældent, nordiske Forskere kan give selvstændige Bidrag til den historiske Verdenslitteratur. Det maa formenes, at det foreliggende Arbejde vil skænke Forfatteren et Navn som Videnskabsmand ogsaa uden for Danmark.

Knud Fabricius.
